

**ALISHER NAVOIY ASARLARIDA UMUMINSONIY
G'OYALAR TALQINI**

Yusupova Muslima Olimjon qizi,

Hamid Olimjon va Zulfiya nomidagi ijod maktabi tarbiyachisi

Alisher Navoiy – benazir ijodkor, jahon adabiyotining yirik vakili, g'azal mulkining sultoni. Uning yangroq ovozi hali-hanuz jaranglamoqda, ijodiy merosi esa minglab tadqiqotchilar tomonidan o'rganilmoqda. U yaratib qoldirgan boy merosning katta qismini lirika tashkil etadi. Lirik turning g'azal, muxammas, musaddas, ruboiy va tuyuq kabi janrlarida shoir g'oyaviy va badiiy jihatdan yuksak asarlarni yaratdi.

Navoiy lirikasida oshiq, yor, rind, raqib, shayx, zohid, voiz, podshoh va boshqa obrazlar ham bor. Oshiq va yor obrazlarida samimiy sevgi, sadoqat, vafo va boshqa ezgu insoniy hislatlar tarannum qilinadi. Navoiy xo'rlangan, jabrlangan xotin-qizlarni e'zozlaydi, sharaflaydi. U yordan shikoyat qilish orqali ko'pincha yashagan muhitining adolatsizligi, insofsizligidan noliydi. Shuning uchun ham, Navoiy zolim yorni adolatsiz podshohga, insofsiz amaldorga, himmatsiz davlatmandga, shafqatsiz jallodga o'xshatadi.

Navoiyning sotsial mazmunga ega bo'lgan g'azallari orasida quyidagi g'azal alohida ahamiyat kasb etadi. Ya'ni unda shoir o'sha davrdagi adolatsizlikdan shikoyat qiladi. G'azalda shafqatsiz va mutakkabbir podsho, xudbin oshiq, jafokash kishilarning obrazlari mavjuddir:

Shohning munglug' mushavvashlar bila ne nisbati?

Komronlarning balokashlarga qaydin ulfati?

Mo'r ayog' ostida o'lgandin qachon topqay vuquf

Arslonkim, ko'kka chirmashkay g'irivi shavqati?

Yuqoridagi baytda esa shon-shuhrati bilan o'ta mag'rurlangan zolim podshohlardan shoir qattiq g'azablanadi. Yuqoridagi baytning o'zida shavqatning shovqin-suroni ko'kka chirmashgan arslonning oyog'i ostida chumolining o'lib ketganidan hatto xabardor bo'lishi dargumonligi mahorat bilan tasvirlanadi. G'azalda qo'llangan tazod va tadrij uzviy birlikni tashkil etgan. Davr bilan bog'liq muammolarning qalamga olinilishi o'quvchining o'sha paytlardagi muhit bilan bog'liq holatlar bo'yicha tasavvurini oydinlashtiradi.

Shoirning aksariyat g'azallarida lirik qahramon uning o'zi. Shoir yorga atalgan izhor va ko'ngildagi so'zlarni ajib bir mahorat ila ifoda etadi.

Quyidagi gʻazalida shoir koʻzim hojatini yuzingni menga ochib, ravo et deya nido qiladi:

*Sunub koʻnglimni yuzingga, murod etib hosil
Ochib yuzungni, koʻzum hojating ravo qilsang.*

Quyida esa muallifning nechalab goʻzallar orasida oʻz yorini tanlaganligiga ishora bor:

*Telbalardain garchi rad qilding meni, lek anglagʻil,
Kim pari ruxsoralardin tanglagʻonim sen mening.*

Darhaqiqat, ishq va muhabbat borasida minglab sheʼriy va nasriy asarlar boʻlishiga qaramay, ularning hech biri Navoiy ijodidek yarq etib koʻzga tashlanmaydi. Yaʼni yor vaslini taʼriflash, uning jamoliga erishishdek ulugʻvor amalga erishish yoʻlidagi mashaqqatlarni Navoiy singari mahurat bilan bayon etgan mutaffakkir boʻlmasa kerak. Aslida sheʼrni tahlil qilganda biz, shoir undoq deydi, bundoq deydi, falon gʻoyani ilgari suradi, deya soʻz yuritamiz. Aslida esa, Oʻzbekiston Xalq shoiri Erkin Vohidov taʼbiri bilan aytganda “Sheʼr nasihat, targʻib-u tashviq emas, yurak tebranishlari ekanini unutamiz.” Navoiy gʻazallarini oʻqir ekansiz, ana shu yurak tebranishlari aks etgan sirli olamga tushib qolgandek, soʻzning sehrini tuygandek boʻlasiz goʻyo.

*Junun vodiysigʻa moyil koʻrarmen joni zorimni,
Tilarmen bir yoʻli buzmoq buzulgʻon roʻzgʻorimni
(“Gʻaroyib us-sigʻar”, 638-gʻazal)*

Shoir oʻz jonini junun, yaʼni telbalik vodiysiga moyil koʻradi. Ostin-ustun boʻlgan hayoti va roʻzgʻorini uni aqldan ozdirganidan telbalikni boʻyniga oladi.

Shoirning oʻlmas gumanizm bilan koʻkargan hayotbaxsh gʻoyalari “dunyoviy” asarlarida qanday porlab tursa, biz bir chekkaga surib qoʻymoqchi boʻlgan “ilohiy” asarlarida ham shunday kuch bilan nur taratib turadi.

Quyidagi muammoda esa insonning oʻzidan yaxshi ot qoldirmoqligini saodatga tenglashtiriladi:

*Bu gulshan ichkari yoʻqtur baqo guliga sabot,
Ajab saodat erur chiqsa yaxshilik bila ot.*

Navoiy haqida koʻp va xoʻp yozilishiga qaramay, uning shu qadar boy adabiy merosini oʻrganish asrlar davomida anʼana sifatida davom etmoqda. Navoiyni oʻrganishdan asosiy maqad nafaqat uning jozibador tilini oʻrganish, balki oʻsha bebaho soʻz xazinasini asrash hamdir.

Yurtimizda Alisher Navoiy ijodini chuqur oʻrganish, uni keng ommaga targʻib qilish yoʻlida izchil ishlar amalga oshirilmoqda. Navoiy nomi bilan oliygoh va

kutubxona shuningdek, ko‘plab ziyo maskanlari faoliyat yuritmoqda. Bugun Navoiyga muhabbat qo‘ygan, uning ijodini chuqur o‘rganishga kirishgan, mehnatkash va zukko yoshlar shoir Sirojiddin Sayyid ta’biri bilan aytganda, tom ma’noda Navoiyning nabiralari.

*Tiriklikning bol, shiralari,
Biri ulug‘, kichik birlari,
Faxr etib yurgaydir bari,
Navoiyning nabiralari.*

*Hazrat bobo So‘zni o‘ylagan,
Qancha qosh-u ko‘zni o‘ylagan.
Asli ul zot Sizni o‘ylagan,
Navoiyning nabiralari.*

Yurtimizda ijod maktablari o‘quvchilari hamda ijodkor yoshlarga har qancha Navoiy hazratlarining boy merosi chuqur o‘rgatilsa, uning ma’naviy olamidan o‘quvchi yoshlar saboq olishsa nur ustiga nurdir.